

Batı Anadolu Efsanelerindeki Millî Mücadeleyi Kült Merkezli Okumak

DOÇ. DR. MEHMET SURUR ÇELEPİ*

Öz

Kurtuluş Savaşı zamanında işgale uğrayan Batı Anadolu, işgalden düzenli orduyla birlikte yerel kuvvetlerin desteğiyle kurtulmuştur. Savaşın yarattığı olumsuzluklar ve bin yıldır vatan olarak benimsenen toprakların işgale uğraması büyük bir endişe yaratmıştır. Bu endişe hem Millî Mücadele döneminde hem de sonrasındaki birçok edebî üründe çeşitli yönleriyle işlenmiştir.

Belirli şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan, olağanüstü olmasına rağmen inandırıcılık vasfı olan, anlatıcıları ve dinleyicileri tarafından gerçek kabul edilen efsaneler de millî mücadele dönemine ait bilgiler sunan edebî anlatılardandır. Batı Anadolu halkının inanma ihtiyaçları, hayal güçleri ve kültürel bellekleriyle kurguladıkları efsanelerinde, Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı çeşitli yönleriyle konu edinilir ve vatan toprağının kutsallığı sıklıkla işlenir. Türklerin kadim kültürlerinden bu yana evren tasarımlarında önemli bir alan olan çeşitli kültürleri bu efsanelerde motif olarak yer alır. Kültürel belleğin sürekliliğiyle bu efsanelerde yer alan söz konusu kültürler, Millî Mücadelenin manevi kısmını oluşturmuş ve vatan toprağının kutsallığı düşüncesini somutlaştırarak inşa etmiştir.

Anahtar sözcükler: Savaş, Batı Anadolu, Millî Mücadele, Efsane, Kült

A CULT-CENTERED READING OF NATIONAL STRUGGLE IN WESTERN ANATOLIAN LEGENDS

Abstract

Western Anatolia, occupied during the War of Independence, was ensured with the support of local forces along with the regular army. The problems caused by the war and the occupation of the millennial homeland created a great concern. This concern has been discussed with various aspects in many literary works both during and after the National Struggle.

The legends narrated about certain individuals, places and events, which are considered to be true by their narrators and listeners despite being extraordinary, are also literary narratives that provide information about the period of national struggle. In these legends, constructed with the needs of believing, imagination and cultural memory of the

* Pamukkale Ün. Fen-Edebiyat Fak. TDE Bölümü, msururcelepi@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0353-3876
Gönderim tarihi: 19-09-2019 Kabul tarihi: 11-11-2019

people of Western Anatolia, the National Struggle and Independence War is entreated with various aspects and the holiness of the homeland is frequently emphasized. Since the ancient cultures of Turks, their various cults that have an important place in universe designs have taken place as motifs in these legends. With the continuity of cultural memory, the cults mentioned in these legends have constituted the spiritual wing of the National Struggle and concretized the idea of the sanctity of the homeland.

Keywords: War, Western Anatolian, National Struggle, Legend, Cult

1. MİLLÎ MÜCADELE VE BATI ANADOLU

2019 yılı Millî Mücadele'nin başlangıcının yüzüncü yılıdır. Anadolu Türkünün tarihî belleğinde önemli bir alanı olan Millî Mücadele'yi unutmamak, hatırlamak, canlı tutmak ve bu çerçevede yüz yıl sonra bilimsel olarak çeşitli yönleriyle incelemek bir gerekliliktir. 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı'yla beraber Anadolu topraklarının büyük bir kısmı itilaf devletleri tarafından işgal edilmiş ve toprakları bölüşme faaliyetleri hız kazanmıştır. Savaşın yarattığı tahribat bir yana, topraklarının yabancı devletlerce ele geçirilecek olması Anadolu insanında infial yaratmıştır. Zira Türkler için vatan ve toprak her şeyden önce gelir. Buna en veciz örnek, bilinen en eski Türk şiirlerinden birinin bir dağın kaybedilmesi üzerine yazılmasıdır. Savaşın sonunda vatan topraklarına düşmanın yerleşecek olması her ne kadar yıkıcı olsa da kendi içinde tekrar bir dirilişin başlangıcı olması açısından son derece önemlidir. Bundan tam yüz yıl önce, 1919 yılında söz konusu diriliş Millî Mücadele adıyla başlamış, "Millî" kelimesinin anlam alanını doldururcasına topyekûn girilen bir Kurtuluş Savaşı'na dönüşmüş ve dünya tarihinde özel bir yer oluşturmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda işgal edilen bölgelerin başında Batı Anadolu gelir. Batı Anadolu, Marmara Bölgesinin güneyini, Ege Bölgesinin tamamını, Akdeniz Bölgesinin batısını ve İç Anadolu Bölgesinden Eskişehir'i kapsayan coğrafi bölgedir. Bu bölgede itilaf devletlerine karşı Millî Mücadele öncelikle yerel ve sivil kuvvetlerle sürdürülse de sonrasında Mustafa Kemal ATATÜRK'ün gayretleriyle düzenli orduya geçilmiştir. Batı Cephesi savaşları olarak adlandırılan bu savaşlar İzmir'in Yunanlılar tarafında işgal edilmesiyle başlar. İlk etapta İzmir çevresinde Yunan kuvvetlerine karşı Kuvayı Milliye güçleri mücadele eder. Yunanlıların bu direnişi kırmak ve işgal ettikleri alanları genişletmek üzere itilaf devletlerinden sürekli destek alması üzerine Batı Anadolu'da millî cephelerin kurulması zorunlu hale gelir. Millî cephelerin yetersiz kalmaya başlamasıyla Batı Cephesi savaşları başlar. Bu savaşlarda düzenli ordu, kısıtlı imkânlarıyla mücadeleye başlar. 1. İnönü Savaşı, 2. İnönü Savaşı, Eskişehir-Kütahya Savaşı, Sakarya savaşı ve nihayetinde de Büyük Taarruz Savaşı bu cephedeki savaşlardır.

1. İnönü Savaşında (10 Ocak 1921) Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de Eskişehir'i alarak, Ankara'ya kadar ilerleyip, millî hareketi ortadan kaldırmak için harekete geçer. Yunan ilerleyişi 10 Ocak 1921'de durdurulur ve geri çekilmeleri sağlanır. 2. İnönü Savaşında İtilaf Devletleri Sevr'i kabul ettirmek için Yunan ordusunu teşvik eder. Yunan ordusu, 23 Mart 1921'de iki koldan saldırıya geçer. Yunan ilerleyişi 1 Nisan 1921'de, Türk ordusunun geri püskürtmesi ile son bulur. Eskişehir-Kütahya Savaşında yine Yunanlılar, 10 Temmuz 1921'de saldırıya geçer. Yunan ordusu, Afyon, Kütahya, Eskişehir hattını işgal ederek Ankara'ya doğru ilerler. Sakarya savaşında Kütahya-Eskişehir Savaşlarında elde ettikleri başarıyı devam ettirmek ve Türk ordusuna son darbeyi vurarak Ankara'yı işgal etmek isteyen Yunanlılar yeni bir saldırı başlatır. Mustafa Kemal, Sakarya savaşında dünya savaş tarihine geçen meşhur "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça bırakılamaz." sözünü bu savaşta emir olarak vermiştir. Türk ordusunun kahramanca direnişi karşısında Yunanlılar yenilerek geri çekilir. Büyük Taarruz'da Mustafa Kemal, Yunan ordusuna kesin ve son bir darbe indirmek için orduyu savaşa hazırlar. Doğudaki ve Güneydeki birliklerin tamamı Batı Cephesi'ne aktarılır. 26 Ağustos 1922 sabahı Mustafa Kemal'in Kocatepe'den verdiği emirle Büyük Taarruz başlar. 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Meydan Savaşı kazanılır, 9 Eylül 1922'de Türk Ordusu İzmir'e girer. İzmir'de Yunanlıların "denize dökülmesiyle" batı cephesinde başarı sağlanmış olur (Çay, 2009, s. 1-5).

2. EDEBİYAT VE MİLLÎ MÜCADELE

Milletlerin başından geçen savaşlar, edebiyatlarına aksederek birtakım eserlerin yazılmasına sebep olur. Savaş edebiyatının kaynaklarını da savaş konularını işleyen bu edebî eserler oluşturur (Gülşen, 2008, s. 86).

Türklerde savaş edebiyatının kökeni çok eskilere dayanır. Türkler evren tasarımları ve dünyayı algılama belleklerinin neticesi olarak yarı göçebe bir hayat sürmüşlerdir. Sık yer değiştirme, yerleşiklerden farklı bir düzen kurmalarını zorunlu kılar. Bu düzenin tesis edilmesinde mücadele etmek önemli bir alan oluşturur. Ülkenin yöneticisi durumundaki hükümdar ve kağanlar, Orhun Abideleri ve Oğuz Kağan Destanında örneklendirildiği üzere Tanrı'nın yarlığıyla toprakları genişletmek, halkı korumak ve kollamak zorunda olduklarından daimi bir mücadele içindedirler. Bunun sonucunda bir mücadele kültürü oluşur. Bu mücadele kültürü "mücadele öncesi", "mücadele ânı" ve "mücadele sonrası" olmak üzere katmanlı bir yapı barındırır. Türklerdeki savaş edebiyatı bu katmanların üç bölümünde de teşekkül eder.

Türkler giriştikleri mücadelelerin tümünde, dünya algılarının gerektirdiği üzere büyük bir birikime sahiptirler. Bu birikim fiziki güç ve kabiliyetlerin yanı sıra mücadelelerdeki

kahramanlık ve trajedilerin aktarılmasını içerir. Sözü evrene hüküm sürdüğü dönemde birikimin, kahramanlığın, trajedinin aktarımını sanatçılar üstlenirler. Kağanlar çıktıkları her mücadelelerde yanlarında mutlaka dönemin tam bilicisi olan ozanları götürürlerdi. Bu ozanlar uzun mücadelelerde yorulan beden ve dimağları rahatlatmak için çalgı aletleriyle icralarını sergilerlerdi. Bu icralarında daha önceki mücadelelerdeki kahramanlıkları sıklıkla konu edinirlerdi. Köprülü bu sanatçıların millî destanların oluşumunda önemli rolleri olduğunu söyler (Köprülü, 2003, s. 67). Türklerin savaş edebiyatlarının bu sanatçılarla başlatmak gerekir.

Ozanların terennüm ettikleri parçalar tarihin ilerleyen dönemlerinde destanlara evrilir. Destanlar ise mücadele edebiyatının en iyi örnekleridir. Destanlar, konu edindikleri döneme göre muhtevalarını kurgularlar. Bu bağlamda millî destanlarla kurumsallaşan savaş edebiyatı, İslamiyet sonrasında ve Anadolu'da cihat felsefesiyle beraber gazavatname türünü doğurur. Anadolu'daki sosyal, siyasal ve dinî bütünlüğün tesis edilmesi için birbirinin devamı niteliğindeki Cenkname, Hamzaname, Eba Müslimname, Müseyyebname, Battalname, Danişmentname, Saltukname, Umur Gazi Destanı gibi eserler halk arasında anlatılmaya ve yazıya geçirilmeye başlanır. İmparatorluğa evrilmeye beraber savaş edebiyatı birden fazla edebî geleneğe devam eder. Klasik Türk Edebiyatı, Dinî Tasavvufi Türk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatında savaş ve mücadelelerle ilgili manzumeler yazılmaya başlar. Osmanlı imparatorluğunun duraklama ve gerileme dönemiyle Batı tarzı edebiyatın Osmanlı'da yaygınlaşmaya başlaması yaklaşık olarak aynı dönemlere denk gelir. Yeni edebî türlerle tanışan edebiyatımız, 19. yüzyılın ilk yıllarından sonra Osmanlı'nın savaşlarını roman, tiyatro, hikâye gibi türlerde işleyerek savaş edebiyatı külliyyatını geliştirir. Şüphesiz bu dönemin en trajik savaşı Osmanlı'nın hasta adam olarak nitelendirildiği ve parçalanması için kurguların arttığı Birinci Dünya Savaşı'dır.

Birinci Dünya Savaşı ve özellikle Çanakkale Savaşlarıyla savaş edebiyatı daha bir kuvvet kazanır. Çanakkale Savaşları, sekiz buçuk ay sürer ve yurt savunmasında Türk ordusunun gösterdiği müstesna dayanma gücünün ifadesi olur. Galibiyete rağmen, Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri daha sonra imzalanan mütareke hükümlerince, bu şehitlerin ruhları arasından Boğazları geçip İstanbul Limanı'na demirlerler. Bu hazin tecellinin büyük bir karamsarlığa yol açması beklenirken, Çanakkale savunması bir destanın başlangıcını teşkil eder (Gülşen, 2008, s. 91).

Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu ve Anadolu insanının içine düştüğü durum binlerce şiirin, yüzlerce romanın, hikâyenin, tiyatronun konusu olmuştur. Bu eserler Türk'ün talihini aktarırken, sahip olduğu basiretlere de sıklıkla yer verir.

3. EFSANE VE MİLLÎ MÜCADELE

Birinci Dünya Savaşının ve Millî Mücadelenin işlendiği en önemli edebî geleneklerden biri halk edebiyatı geleneğidir. Halk edebiyatının birçok türünde Türk'ün kahramanlıkları işlenmiş, vatan müdafaası için verilen canlara övgüler düzülmüş, savaşın yarattığı infial lanetlenmiştir. Bu konuların işlendiği en önemli türlerden biri de efsanelerdir.

Türkçe Sözlükte; “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence (Türkçe Sözlük, 2005, s. 603) şeklinde tanımlanan efsane kavramı, dilimize Farsçadan geçmiştir. Batı dillerinde legend kelimesiyle karşılanan kavram, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarımı yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır (Luthi, 2006, s. 220). Efsaneler, şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan, inandırıcılık vasfı olan, tabiatüstü olma özellikleri barındıran anlatılardır. Efsaneler, halkın hayal dünyasıyla yaratma gücünün en güzel örnekleridir. Görsel ve ses benzerliklerinden faydalanılarak oluşturulan bu efsanelerin yaratılmasında halk estetiği ön plana çıkar (Çelepi, 2015, s.1166).

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş kabul edilir (Boratav, s. 98–99). Efsaneler, bilim öncesi bilim özelliği gösterirler ve açıklayıcıdırlar (Örnek, 1995, s. 190–191). Bilim adamları, bu açıklamaların gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hâdise veya yer hakkında olduğunu aktarırlar (Sakaoglu, 2009, s. 19). Bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlattıklarından olağanüstü unsurlar içerirler ve mitlerin modernleşmiş şekilleri olarak karşımıza çıkarlar (Seyidoğlu, 1985, s. 1–2). “Korkuların dili” olarak da adlandırılan efsaneler, sosyal ve dinsel tabuların yıkılmasının doğuracağı sonuçlardan dolayı duyulan korku ve endişeleri anlatır. İnsanların korkularını ve endişelerini dile getirmeye ve onların baskılarından kendilerini kurtarmaya çabaladıkları yerlerde efsaneler sözlü olarak yaratılır. Efsane anlatma bir tedavi süreci ile karşılaştırılabilir ve doğaüstü tecrübeler kendi kendini tedavi etmenin bir çeşidini oluşturabilir (Rohrich, 2006, s. 158).

Mitolojinin kırıntıları olarak da kabul edilen efsaneler, tıpkı mitolojilerde olduğu gibi kadim kültür unsurlarını barındırırlar. Hangi döneme ait oldukları fark etmeksizin inanma ihtiyacını karşılamak üzere kadim kültürün yansımalarıyla izahlarda bulunurlar. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemi hem trajedisi hem de başarıları yönünden Anadolu'da anlatılan birçok efsanenin konusu olmuştur. Söz konusu trajedinin yarattığı infial ve Millî Mücadele ile kazanılan zafer efsaneler yoluyla anlatılırken, birçok olağanüstülüğün yaşandığına inanılır. Bu olağanüstülüğün efsaneler üzerinde

inandırıcılığının artırılması için Türklerin kadim kültürel belleğinde önemli bir alanı olan kùltlerden istifade edilir.

4. TÜRKLERDE KÙLT VE MİLLÎ MÜCADELE EFSANELERİNE YANSIMALARI

Kùlt kavramı Türkçe Sözlük'te "1. Tapma, tapınma. 2. Din. 3. Dinî tören, ibadet, ayin" şeklinde açıklanmıştır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1282). Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te 1. İbadet tapma, tapınma 2. Manevi ve ruhani kabul edilen kimselere veya mezarlarına gösterilen saygı" tanımlarına yer verilir (Ayverdi, 2008, s. 1848). Ansiklopedik Halkbilimi sözlüğünde kùlt kavramı için "Kutsal olarak kabul edilen varlıklara karşı gösterilen saygı veya tapınmaya verilen ad" açıklamaları yapılır (Artun, 2014, s. 328). Kùlt, antropolojik mana itibariyle, Tanrı veya Tanrılarla ilişki içindeki belirli bir gruba ait inançları ve ayin gibi dinî eylemleri ifade eder. Nicelik ve nicelikleriyle kùlt kavramı, ilkel inançlardan İlahi ve beşerî dinlere kadar bütün inanç sistemleri içinde görülür. Kùlt kabul edilen varlıklar insanlarda korku veya ürperiş uyandıran, dolayısıyla tekin olmayan büyük, yüksek, karanlık ve ulaşılmaz niteliği haiz varlıklardır. Dağ, orman veya ağaç, su, ateş ve taş gibi müşahhas söz konusu varlıklardandır. Bunların genel durumu ve insanlar üzerinde bıraktıkları etki ve etraflarında oluşan inanç neticesinde kùlt olarak kabul edilirler (Özarlan, 2003, s. 94).

Belirli bir olgunun kùlt haline gelebilmesi için etrafında bir anlam ve yaşam alanının yanı sıra bir tasarımın gerçekleşmiş olması gerekir. Bu tasarımın varlığı, kùltlerin köken itibariyle milletlerin evren, tanrı, ruh, insan algılayışlarıyla ilgili olduğunu gösterir. Bu bağlamda Türklerin evren, tanrı, ruh, insan anlayış ve tasarımlarının gereği olarak hayatlarını şekillendiren birçok kùltün olduğunu belirtmek gerekir.

Gök Tanrı ve onun yarattığı evren, Türk mitolojisinin ana kaynağıdır. Evren tasarımına göre evren birbirini tamamlayan üç katmandan oluşur. İdeal yasa ve düzenin temel kaynağı olan gök, düzene uymayanların mekânı "yeraltı" ve diğer iki katmana ait özelliklerin yer aldığı ve mücadelelerin devam ettiği geçici dünya olarak adlandırılan yeryüzü bu üç katmanı oluşturur (Arslan, 2005, s. 73). Bu üç katmanın varlığı Tanrı'nın kontrolü altında olan ve Türklerin dinî hayatını düzenleyen kùltlere bağlıdır. Milattan önceki 77. yüzyıllarda Çin vakanüvisleri tarafından Hunlarda tespit edilen Gök Tanrı, güneş, ay, Yer-Su, atalar ve ölümler kùltü gibi kùltler, Türk kavimlerinde son devirlere kadar devam ettirilmişlerdir (İnan, 1976, s. 1). Söz konusu kùltlerin tümü mitik bilinçle şekillenmiş ve Türklerin kültürel belleğinin inşasında önemli işlevler üstlenmişlerdir.

Efsaneler, halkın inanma ihtiyacıyla olgunlaşan önemli kültürel anlatılardır. Halkın mitlerle başladığı yaratma gelenek ve güçlerinin evrilerek devam ettirilmesiyle oluşurlar (Çelepi, 2015, s. 1167). Yeni çalışmalar ve fikirler neticesinde efsaneler ve mitler birbirinden ayrılarak kendi evrenlerinde açıklanmışlardır. Mitolojiler, tanrıların, dünyanın ve bağlı

birçok unsurunun, birbirinden farklı güçlere sahip ruhların ilk oluşumunu; efsaneler ise bu unsurların tamamlayıcısı kabul edilebilecek öğeleri konu edinirler. Bu bağlamda mitler ilahi; efsaneler dünyevidir (Bascom, 2006, s. 116). Halk nezdinde evrenin, insanların, hayvanların, bitkilerin birtakım özelliklerinin yaratılırken oluşmayıp daha sonra yaşanan herhangi bir olaydan sonra gerçekleştiğine inanılır. Yaşandığına inanılan olay efsanedir. Dünyadaki her şeyin var oluş sebebinin arayan, nasıl olduğunu sorgulayan insanın sorularına verilen cevaplar efsanenin ve mitolojinin içinde karşılığını bulur (Önal, 2005, s. 34). Mitin kaynağı akıl, efsanenin kaynağı hafıza olarak kabul görse de her iki tür de halkın hayal gücüyle ve kültürel belleğiyle yaratma kabiliyetinin ne kadar üstün olduğunu göstermeleri bakımından önemlidirler (Bascom, 2006, s. 129).

Bir mitik bilincin varlığının işareti olarak kabul edilen efsanelerde söz konusu milletin kültürleri önemli bir yer tutar. Efsane anlatıcı ve dinleyicileri, aktarılan metin ve bu metin etrafında inşa edilmiş birçok unsurun binlerce yıllık mitik bilincin tasarımıyla oluştuğunun, içerisinde kült tasarımılarının olduğunun farkında olmayabilirler. Fakat tarihi çok eskilere dayanmayan herhangi bir olay, şahıs veya yer hakkında anlatılan bir efsanede dahi söz konusu kültlerin olması, anlatıcı ve dinleyicinin kültürel belleğinin gereği olarak ânu geçmişe bağlayarak söz konusu olaya, şahsa, yere mitik bilinçle meşruiyet kazandırma isteğinin neticesidir. Bunun en güzel örnekleri Millî Mücadele ile ilgili anlatılan efsanelerde yer alır. Millî Mücadelenin üzerinden sadece yüz yıl geçmiş olsa bile, efsane metinlerinin alt belleğinde binlerce yıllık mitik bilincin tasarımı olan kültler belirginliğini hissettirir.

Efsanelerin önemli bir özelliği hem mitik bilinci hem de tarihî belleği beraber içermeleridir. Halk anlatıları içinde efsaneler özellikle belge ve bilginin olmadığı veya eksik kaldığı noktalarda teşekkül ederler. İçerisinde hakikat payı bulunan bir tarihî hadise, halk muhayyilesi ile yeniden şekillenir. Bu açıdan bakıldığında tarih araştırmaları için yeterli belge ve bilgi bulunmadığında halk anlatıları kaynak olma özelliği taşımaktadır (Yılmaz, 2015). Bu özellikleri tarihsel belleğin inşasına katkı sunar. Tarihsel bellek yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü olarak tanımlanan bellek kavramına toplum veya milletler açısından yaklaşılması sonucunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Dar ve bireysel bir anlama sahip bellek kavramının daha geniş ve toplumsal bir çerçeveye taşınmış şekli olan tarihsel bellek, bir toplumun veya milletin yeryüzünde varoluşundan günümüze kadar geçirdiği süreçleri kapsayan hafızasıdır. Bu bellek içinde, ait olduğu toplumun veya milletin acıları, sevinçleri, tecrübeleri, maddi ve manevi değerleri bir bakıma tarihî geçmişi vardır. Tarihsel belleğin oluşumu ve geleceğe taşınması milletler için hayati derecede önemlidir. Bu aktarımda tarih biliminin yanında, bir milletin maddi-manevi bütün kazanımlarını içeren, kültürü son derece etkilidir (Demirtaş, 2013, s. 18)

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Batı Anadolu'da da Millî Mücadele'yi konu edinen efsaneler, taşıdıkları tarihî ve kültürel değerleri geleceğe aktararak tarihsel belleğin inşasına katkı sunarlar. Bu olguların ekseninde şekillenen efsaneler Anadolu'nun, Türk vatanı hâline gelmesinden bu topraklarda uzun bir süreç ve büyük mücadelelerle kurulan Türk hâkimiyetinin, korunması ve güçlendirilmesine kadar geçen zaman diliminin kültür tarihimizdeki yansımasıdır. Fetih efsanelerinde Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının, savaş efsanelerinde ise fethedilen ve vatanlaştırılan topraklara sahip çıkılmasının resmî olmayan tarihi yatmaktadır (Demirtaş, 2013, s.18).

Batı Anadolu'da anlatılan Millî Mücadele efsaneleri hem mitik bilincin tasarımı olan kültürleri hem de Kurtuluş Savaşının tarihsel belleğini harmanlayarak konu edinirler. Bu efsaneleri kült merkezli inceleyebilmek için belirli başlıklar oluşturmak gerekir. İlk olarak birçok kültü kendi içinde barındıran en önemli kült olan Yer-Su Kültüne bakmak gerekir.

4.1. Millî Mücadele Efsanelerinde Yer-Su Kültleri

Her şeyin bir ruhu olduğu fikrine dayanan animizm, Türk kültüründe doğa ve insan ilişkilerini düzenleyen ana unsurdur. Bu görüşe göre dünyadaki her unsur bir ruha sahiptir. Bu ruhlar iyi ve kötü ruhlar olarak ayrılabilirler. İyi ruhlar, insanların hizmetindeyken kötü ruhlar insanlara hastalıklar, kötülükler getirebilirler. İyi ve koruyucu ruh düşüncesi, çeşitli kültürlerin oluşmasına kaynaklık eder. Bu kültürlerin başında tabiat kültürleri gelir. Dünyanın üç katmanlı olduğunu düşünen Türkler, orta dünyada kendileriyle beraber söz konusu tabiat kültürlerinin varlığına inanırlar. Doğayla bir bütün ve uyum içinde yaşayan Türkler, bu uyumu doğa unsurlarının ruhlarıyla karşılıklı ilişkilerine dayandırırılar. Bu ilişki karşılıklı menfaate dayanır. İnsanlar, bu ruhları çeşitli şekillerde takdis ederken; bu iyelerde hayatın devamlılığı için insanları korurlar (Çelepi, 2017, s. 51). Tabiat kültürleri; Yer-Su ruhları ve gökyüzü unsurlarına ait ruhlarının birleşiminden oluşur. Dağ, orman, ağaç, su, ateş, ocak gibi unsurların ruhları Yer-Su ruhları; gök, güneş, ay, yıldız gibi ruhlar gökyüzü ruhları olarak kabul edilir. Tabiat kültürlerinin çoğunun, bereketi temsil eden Yağz Yer ilahının, yavaş yavaş panteondan çekilmesi ve yerini, "uğurlu" olarak nitelendirilen bu ıduk yerlere, sulara, ormanlara ve hatta atlara bırakmasıyla oluştuğuna dair görüşler vardır (Divitçiöğlü, 2000, s. 59). Türklerdeki Yer-Su kültürleri, büyük imparatorluklar devrinde gelişerek vatan kültü derecesine yükselmiştir. Göktürklerin "ıduk Yer-Sub" ile ifade ettikleri mefhum hem koruyucu ruh hem de vatandı. Kült olan bu vatan Yer-Suyu Ötüken ve Budun İnli dağları ve ormanları temsil ediyordu (İnan, 2015, s. 48).

Yer-Su ruhları ikinci dereceden ruhlardı. Gök ruhları yaratıcı ruhlarken, bunlar insanların hayatlarını düzenlemeye yardımcı olurlardı. Türklerin, Yer-Su ruhlarına verdikleri önem düzenledikleri törenlere de yansırı. Bunları takdis etmek için Yer-Su

ruhlarının olduğu yerlerde törenler düzenlenirdi. Ocak, ateş, ağaç, su, dağ gibi unsurlara öncelikle ailenin reisi olmak üzere kurban sunarlardı. Alekseyev, Sibiryaya Türklerinin inançlarına göre Orta Dünya'daki çok sayıda ruhlara sitayişin kökenlerinin, esasen zanaat kültürüne, doğanın ilahlaştırılmasına, soy koruyucu iyesine vb. kültürlere dayandığını bildirir (2013, s. 82). Yine Türk boylarından Kuzey Hakaslar, kendi Yer-Su ruhlarına her yıl kurban adamaya devam etmektedirler (Lvova vd. 2013, s. 39).

4.1.1. Toprak Kültü

Yer-Su kültlerinin ilki toprak kültürüdür. Yer-Su ruhları ileriki aşamalarda toprakla özdeşlemeye başlar. Zira millî kimliğin, millî karakterin veya kültürün doğmasına, büyümesine ve etnik görünümü yansıtmasına toprak parçaları zemin hazırlar. Bu zeminde toprağın nitelikleri, ormanlar ve ormanların türleri, hayvanlar ve bitki örtüsü, dağlar, ırmaklar, denizler ve iklim insan gruplarının hayat tarzını, yaşayışını, dünya görüşünü şekillendirir. İnsan gruplarının içinde yaşadıkları veya kendilerini içinde buldukları tabiat ortamı, coğrafya veya toprak parçaları onları özellikleriyle yönlendirirken, onlar da bu özellikleri yaşamak için işleyip kullanırlar. Biri diğerine hüviyet kazandırırken diğeri de ötekine yaratıcılığını gösteren mükemmellikler kazandırmaya çalışır (Yıldırım, 1998, s. 135).

Orhun Kitabeleri, Türklerin yaşadığı tabiat ortamı veya toprak parçası ile olan ilişkilerini, bu ilişkilere yükledikleri anlamları zamanımıza ulaştırmıştır. Bu anlamlara bakıldığında, Köktürkler için üzerinde yaşanan tabiat ortamı, atalarımızın tutmuş olduğu "yir sub" yani yer ve sudur. Ancak bu ortam sıradan bir

Orhun Yazıtları

yer değildir. Çünkü burayı "üze Türk Tengrisi, Türk ıduk yiri subı anca itmiştir." Sözü geçen mukaddes Türk tabiatının toprağının hudutları da kitabelerde çizilmiştir. Türklerin üzerinde yaşadığı yer "yir" ve "sub" tan ibarettir ve bu yer ıduk yani kutludur. Bu yerin sahibi ise kişioglunu yönetmek için yaratılmış olan Türk'tür. Aslında bu değer hükümleri, toprağa bakış açısı, ona kutsallık atfetmek, tabiat ortamının "ıduk yir sub" mertebesine ulaşması, orada yaşayan Türk atalarının yarattığı kültür, etnik görünümün yapısı ile ilgilidir. Bu bağlamda bugün "vatan" dediğimiz kavram, üzerinde yaşadığımız basit bir toprak parçası değil, üzerinde yarattığımız ve bize kim olduğumuzu anlatan bizi başkalarından ayıran kültürümüzdür (Yıldırım, 1998, s. 136).

Batı Anadolu'da Millî Mücadeleyi konu edinen birçok efsanede "ıduk yir-sub" karşımıza kutsal vatan toprağı olarak çıkar. İduk vatan toprağına yönelik her türlü tehlike

büyük bir infial yaratır. Bu bağlamda Batı Anadolu'da anlatılan birçok efsanede vatan toprağı ve vatan toprağı ile bütünleşmiş unsurlar kutsal kabul edilmiş ve düşman saldırıları karşısında nasıl müdafaa edildikleri konu edinilmiştir.

Vatan toprağıyla özdeşleşmiş unsurların başında onun temsilini üstlenen kutsal bayrak gelir. Türklerdeki al ruhu inancı çerçevesinde şekillenen Türk Bayrağı, Yer-Su kültü açısından düşünüldüğünde mutlak suretle bir ruha sahiptir. Türk Bayrağının oluşumu, seçilimi, korunması, en önemli anların en önemli unsuru olması vesilesiyle etrafında bir kültür oluşur. Bu yüzden Türk Bayrağı ile ilgili efsanelerde onun olağanüstü şekilde nasıl korunduğu sıklıkla anlatılır. Örneğin İzmir'in Tire ilçesinde bulunan Buğday Dede ile ilgili bir efsaneye göre işgal döneminde Dede'nin mezarının yanındaki karaselvi ağacında asılı olan ay yıldızlı bayrağı işgal güçleri komutanı emir vererek indirtip, yerine Yunan Bayrağı astırır. Kısa bir zaman sonra bunun kargalar tarafından parçalandığı ve yerinden söküldüğü görülür (Yürük, 2018, s. 80).

Manisa'nın Alaşehir ilçesinde anlatılan bir efsanede işgal edilen kutsal vatan toprağının hem insanlar hem de din uluları tarafından nasıl korunduğu anlatılır. Efsaneye göre Yunanlılar buraya saldırdıklarında Alaşehir'e karargâhlar kurup yerleşmeye başlarlar. Bunun üzerine halk ayaklanır. Halkın yanı sıra buraların manevi koruyucuları olan erenler de destek olur. Gündüzleri köylüler ve askerler geceleri ise erenler cenk ediyorlarmış. Yunan askerleri, bizi Türk askeri yenmedi ve bizi korkutan onlar değildi asıl bizi korkutan ve buradan kaçıratan geceleri dağların belirli yerlerinden gelen silah ve top atışlarıydı, demişler. Bunlar nerelerden atılıyor denilince, Gaysen Dede'nin, Bozdağ'daki dedenin, Konurca'daki Dede'nin, Aydoğdu'daki dedenin, Erikli'deki dedenin ve Rahmanlı Dede'nin oralardan top atışları yapıldığını söylemişler (Türkmen, 2017, s. 137).

Alaşehir'de anlatılan efsanenin benzeri Denizli'de anlatılır. Yunanlılar Denizli'deki Çökelez Dağı'nın eteklerine konuşlanır. Fakat Baklan ilçesinin oradan nereden geldiğini bilmedikleri top atışları yüzünden bölgeyi terk ederler. Halk top atışlarının olduğu yere gittiğinde hiçbir şey bulamaz. Sadece ufak bir çukur vardır. Bu yüzden bu çukura da Top Çukuru adı verilir (Osan, 2006, s. 98). Efsanelerden anlaşıldığı kadarıyla Yer-Su kültürünün koruma ve koruyuculuk vasfı olduğuna dair inanç, kutsal vatan topraklarının olağanüstü şekilde korunduğu düşüncesini beslemektedir.

4.1.2. Su Kültü

Su kültü, Yer-Su kültürünün en önemlilerindedir. Türkler küçük natürizm dönemindeki ilahlara yer-su adını vermişlerdir. Bu bağlamda yerin ve suyun koruyucuları yer-su ruhlarıdır. Türkler suyun içinde bir güç olduğuna, bu gücün farklı biçimlerde belirdiğine, göllerde, nehirlerde ya da Türk topraklarındaki kutsanmış sulara yaşadığına

inanırlardı. Suyun iyisi ve ruhu olduğuna dair bu güçlü inanış suya saygıyı zorunlu kılardı. Bu su iyisi, nehirlerin, göllerin, çeşmelerin koruyucusudur. Bazen ete kemiğe bürünerek cisimleşebilir. Su kültü temelinde şekillenen inanışlar, İslamiyet'in kabulünden sonra dinî bir görünüm alarak toplum hayatında yaşamaya devam etmiştir. İslami bir kimliğe bürünen su merkezli inanışlara bu kimlik adeta dinî bir dokunulmazlık sağlamış ve bu sayede su, kutsal sayılmaya devam etmiştir (Peker, 2015, s. 192-192).

Batı Anadolu'daki Millî Mücadele efsanelerindeki su kültü daha çok su çıkarma motifi olarak belirginleşir. Manisa'nın Alaşehir ilçesinde anlatılan efsanede savaşta şehit düşen bir kızın olduğu yerden çıkan su konu edinilmiştir. Toprak için can verme ve su kültü bu efsanede beraber yer almış, su kültürünün önemini artırmıştır. Efsaneye göre, Alaşehir'de güzelliğiyle insanları büyüleyen saçları altın sarısı, Sarıkız adında bir kız yaşarmış. Sarıkız, askerlerimize savaş sırasında elindeki testisiyle su dağıtır, yaralılara yardım edermiş. Bir zaman sonra Sarıkız, göğsünden vurulup şehit olmuş. Sarıkız'ın şehit düştüğü yerden su fışkırmaya başlamış. Su, öyle güzel ve öyle güçlü akıyormuş ki, su zamanla ırmak olmuş (Türkmen, 2017, s. 148).

Çanakkale'de benzer bir efsanenin yaralı bir askerın başından geçtiği anlatılır. Efsaneye göre asker, savaşta yaralanmış ve birliğinden ayrı bir yöne düşmüştür. Yaralı asker aynı zamanda susamıştır ve çok acı çekmektedir. O anda Allah'a yalvarır ve yakarır. Başını yere koyduğu bir anda dudaklarında bir ıslaklık hisseder ve başını kaldırdığında yerden bir pınarın birdenbire çıktığını görür. Duası kabul olan asker kana kana su içer ve ruhunu Allah'a teslim eder. Birkaç gün sonra askerın bedenini bulurlar (Yılmaz, 2015, s. 134). Türklerin suya atfettikleri önemin neticesiyle belirginleşen su kültü, Millî Mücadele'yi konu edinen efsanelerde yer alarak bir hatırlama figürüne dönüşüp devam eder. Savaş zamanlarının temel ihtiyacı olan suyun bu şekildeki olağanüstüklere bağlanması efsanelerdeki mitik bilincin ve kültürel belleğin devamlığını gösterir.

4.1.3. Dağ Kültü

Dağ kültü Yer-Su ruhlarının en önemlilerindendir. Türkler, dağların Tanrı makamı olduklarına Tanrının bu dağların zirvesindeki tahtta oturduğuna, dağların kendilerine ait bir ruhu olduğuna ve bu ruhun kendilerini koruduğuna inanırlar. Altayların yaratılış mitinde de Tanrı'nın mekânının dağlar olduğu şu dizelerde de yer alır:

Dünya yaratılınca, Tanrı rahatı seçti
Oturmak için yine, Altın-Dağı'na geçti.
Çok büyük bir dağ idi, Altın-Dağ dedikleri
Ayla Güneşe değer, gökтейdi delikleri.
Bulunurdu Altın-Dağ, gökle yer arasında
Ülgen de otururdu, bu dağın ta başında (Ögel, 1989, s. 434).

Tanrı'nın yanı sıra erdemli ruhların da dağlarda yaşadıklarına inanılır (Esin, 2001, s. 52). Kamın ruhu da bu dağlarda yaşar. Kam olacak kişi sırma erme hastalığı sorasında rüyasında bir dağa tırmanır ve daha sonra esrimeli yolculuklarında da aynı dağı ziyaret eder (Eliade, 2014, s. 337). Hatta kamın üst dereceli koruyucularından biri kutsal dağlardı. Kam onlardan tefini alır, özel olarak onlara dua töreni düzenler ve çeşitli isteklerde bulunurdu. Boya, ulusa veya kamın yardımına başvuran insanların sağlık ve refah içinde yaşamalarını sağlamak için kutsal dağa dua ederlerdi. Dağ, kendisine saygı gösterilmesi, kurbanlar adanması ve emirlerinin yerine getirilmesi şartıyla kama yardım ederlerdi (Potapov, 2012, s. 100). Altay şamanlığına mensup Altaylara göre bu dağların ruhları, tamamıyla müstakil bir zümredir. Bu ruhlar insana iyilik yapar, refah ve saadet bahşederler; saygısızlığa karşı da ceza verir ve hastalık gönderirler. Hayvanların çoğalması, sağlık, umumi emniyet ve şerir ruhların uzaklaşması hep bu ruhlar tarafından verilen nimetlerdir (Tanyu, 1973, s. 35).

Dağların birer kült haline gelmelerinin ve mitolojik metinlerde yer almalarının nedeni dağların fizikî özellikleridir. Dikeyliğin güçlü simgesi olan dağ, ormanları, zirvesinin karla kaplı oluşu, ulaşılmazlığı ve gizemliliği; tepeleri göklere varan ve dolayısıyla onu tutan duruşu ile Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. İnsanlar için yeryüzü çekirdeğinden göğe doğru bir yükselişi temsil eder ve tırmanmak suretiyle onu Tanrı'ya yaklaştıran bir tür erişme ifade eder. Dualar oradan daha iyi işitilir, ölümler de sonsuz ikametgâhlarından daha az uzaklaşmış olurlar (Roux, 1998, s. 120). Bunun yanı sıra dağ kültürünün oluşumu, yağmurun oluşum sürecinde dağın rolüne bağlanır. Yağmur, üretim ve ekonomik gelir sebebiyle çiftçi halklar için çok önemlidir. Çünkü dağ tepeleri gökyüzüne değer. Dağ öyle bir yer işgal eder ki, orada bulutlar toplanır, şimşekler çakar. İnsanın durumunun iyiliği, üretimi ve çiftçilik gibi olaylara bağlı olunca, elbette ki dağ kültürü, dağın ruhları kültürü gibi birtakım kültürler oluşur (Taş, 2011, s. 141).

Daha önce ifade edildiği üzere Türklerin evren tasarımı üç katmanlıdır. Bu katmanları birbirine bağlayan ana unsurlar dağlar ve ağaçlardır. Dağlar, evrenin merkezi olarak kabul edilirler. Bu kabul edilmiş, Orta Asya halklarının tasavvurlarında dünyanın göbek deliğinden yukarıya yükselme olarak hayal edilir (Harva, 2014, s. 44). Her Türk boyu, devlet törenlerini her zaman bu kutsal dağda gerçekleştirirdi. Türkler için en bilindik dağ Ötüken dağıdır. Ötüken kelimesinin dua, talep, istek anlamına gelen "öt" kelimesinden türediği ve Ötüken'in "dua edilen" anlamına geldiği düşünülür. Ötüken hem Gök'ün temel direği hem dünyanın eksenini olduğu kabul edilir (Roux, 1998, s. 121).

Anlaşıldığı üzere dağlar Türk kültüründe çok güçlü bir kült yapısına sahiptirler. Bu durum Batı Anadolu'daki Millî Mücadele efsanelerinde de belirginleşir. Dağların mitik bilinçteki koruyuculuğu, zor durumda kalan askerlerimizi korumasında bir kez daha ortaya çıkar. Örneğin Muğla'da Sığın Dağı ile ilgili anlatılan efsaneye göre, düşmanın gelip

askerlerimizi öldürmesini engellemek amacıyla Sığın Dağı küçük bir tepeyken düşman yaklaştıkça arkasındaki askerleri göstermemek için Bodrum'a kadar uzamıştır. Yine aynı dağ için anlatılan başka efsanede burada yapılan bir savaşta melekler komutana seslenir: "Savaşı kaybediyorsun arkandaki dağa sığın" derler. Komutan arkadaki dağa sığınır ve kurtulur o dağın adı Sığın dağı olur (Önal, 2003, s. 193).

Burdur'da da dağın askerlerimizi koruduğu ile ilgili efsaneler anlatılır. Savaş zamanında Bucak İncirhan'da konaklayan askerler, düşman askerinin geldiğini duyunca dağa doğru kaçarlar. Dağda bir mağara oyuğu görüp onun içine girerler; ancak mağarada kaybolup bir daha geri çıkamazlar. Bu olaydan sonra mağaranın adı Sefer Yitiği olur (Acar, 2013, s. 66). Denizli'deki Babadağ hakkında anlatılan efsaneye göre ise dağın Kurtuluş savaşında askerleri koruduğu ve düşmanların geçmesine engel olduğu anlatılır (Türktaş, 2012, s. 246)

4.1.4. Orman ve Ağaç Kültü

Yer ve Su ruhlarının en önemlilerinden biri de orman ve ağaç kültürüdür. Orman kültürü, orman mahsulleriyle ve avcılıkla geçinilen devrin hatırasıdır. Dinlerinde değişmeler olsa da hayat şartları ve dinî anlayışları bakımından gelişmiş ve yükselmiş olan bazı uluslar orman kültürünü yeni dinlerine sokmaya çalışmışlardır (İnan, 2015, s. 62). Türkler, evren tasarımlarında orta katmanda olan ormanları kutsamış ve ormanların kendilerine ait ruhlarının olduğuna inanmışlardır. Türkler, barındırdığı ruhlara göre ormanları iki gruba ayırırlar. İyi ruhların yaşadığı aydınlık-ışıklı ormanlar iken ve kötü ruhlar karanlık ormanlarda yaşarlar. "Yış" kelimesi eskiden orman karşılığında kullanılırdı. Devletin kutu ve bekası ile "kutlu dağ" ve "kutlu yış" arasında bağ kurulurdu (Ergun, 2010, s. 114-115).

Ormanların önemini artıran ana unsur ağaçtır. Ağaç gövdesi, dalları ve kökleri ile yeryüzünü, yer altını, gökyüzünü tuttuğundan önemli bir kült haline gelmiştir. Türklerin kültürel belleğinde önemli bir yeri olan orman ve ağaç kültürü, Millî Mücadele efsanelerinde de yer alır. Batı Anadolu'da anlatılan bazı efsanelerde mitik bilinçteki ağaç ve orman kültürünün koruyuculuğunun Türk askerini koruma şeklinde devam ettirildiği görülür. Örneğin Denizli'de anlatıldığına göre Kurtuluş Savaşı yıllarında düşman birlikleri Baklan'a girmek ister. Karşı tepelere geldiklerinde civardaki ağaçlar yeşil sarıklı askerler olarak görünür. Düşman korkar, buraya gelemez (Osan, 2006, s. 98).

Ağaçların düşman bayrağının asılmasını dahi kabul etmediğine inanılır. İzmir'in Tire ilçesinde anlatılan bir efsaneye göre, Yunanlılar Tire'yi işgal ettiklerinde bölgeye hemen bir jandarma karakolu yapmışlar. Hemen yanı başındaki serviye de Yunan bayrağı asmayı denemişler. Bir günde üç asker ağaca çıkmış, üçü de düşüp ölmüş. Dördüncü Yunan askeri

Müslüman olduğu için bayrağı asabilmiş, ancak hemen ardından bir Türk genci bayrağı ağaçtan indirmiş” (Aydınoglu, 2005, s. 113).

Savaşta şehit olan askerlerin ruhlarının ağaç kültü sayesinde ebedileştiği ile ilgili efsaneler anlatılır. Isparta’da anlatılan efsaneye göre savaşta şehit olan beş asker, şehit oldukları bölgede bir tepeye gömülürler. Savaş bitip de yıllar sonra şehitleri ziyarete gelen arkadaşları şehitlerin her birinin mezarından yükselen ulu ardıç ağaçlarını görürler (Göde, 2010, s. 118). Benzer efsane Kütahya’da anlatılır. Efsaneye göre Mehmetçik harp meydanında şehit düşer. Şehit düştüğünde elinde bir çam filizi de vardır. Bu çam filizini de mezarının başına dikerler. Sonrasında bu çam filizi dallanıp budaklanmadan göğe yükselir. Göğe yükselen bu ağaç ve diğer ağaçlar kutsal kabul edilir (Yakın, 2017, s. 57)

4.1.5. Hayvan Kültleri

Hayvan yetiştiriciliği, asırlarca göçebe veya yarı göçebe yaşayan Türklerin yaşam kaynaklarından. Devletin ve hayatın devamlılığı hayvancılığa bağlıydı. Bu yüzden Türkler, yaşamak için her zaman hayvan yetiştirmeye uygun yerler seçmişlerdi. Bu seçim onların sosyal ve kültürel yaşamlarını şekillendirmiştir. Hayatlarını hayvancılığın esaslarına göre kurgulamışlardır. Hayatın devamlılığı yolundaki bu seçim onların tarih sahnesindeki rollerini de belirginleştirmiştir (Çelepi, 2017, s. 124).

Türkler geniş bir hayvan kültürüne sahiptiler. Her hayvanın bir ruhu olduğuna inanırlardı. Bu inanış Millî Mücadele efsanelerine de yansır. Hayvanların Kurtuluş savaşında Türk askerine yardım ettiğini anlatan birçok efsane vardır. Örneğin bu efsanelerden biri Afyon’daki Değirmen Ayvalı Kasabasındaki Sarılık Suyu ile ilgilidir. Sarılık Suyunda yıllardır üreyip çoğalmadan aynı iki balık yaşamaktadır. Savaş zamanında ise bu balıklar kaybolmuşlardır. Rivayete göre bu balıklar askerlerimize yardım etmek için savaşa gitmişler. Savaşta askerlerimizle birlikte savaşmışlar ve yaralı halde köylerine geri dönmüşlerdir. Bu balıkların yaşadığı su da sarılık hastalığına iyi geldiği için oraya da Sarılık Suyu denmiştir (Alakuş, 2014, s. 103).

Denizli’nin Çardak ilçesinde de kuşların askerlere yardım ettiği anlatılır. Çardak’taki Acıgöl’de yaşayan göçmen kuşlardan birisi olan ve Saka kuşu olarak da adlandırılan pelikan kuşu, bu bölgede kutsal sayılmaktadır. Bu kuş, savaşlarda cephede çarpışan Türk askerlerine, boğazında buluna keseyle su taşıdığı için halk arasında kutsal olarak kabul görmekte ve asla avlanmamaktadır (Türktaş, 2012, s. 319).

4.1.6. Rüzgâr Kültü

Kadim Türkler, rüzgârın Tanrı tarafından estirildiğine inanırlardı. Rüzgâr tarım ve hayvancılık için son derece önemli olduğundan Tanrı armağanı olarak kabul görürdü.

Rüzgâr bu düşüncenin etrafında güçlü bir kült oluşturmuştu. Bu inanış Millî Mücadele efsanelerine de yansır. Rüzgâr, zor durumda kalan Türk askerinin her zaman yardımına yetişen önemli bir doğüstü güç olarak kabul görür. Özellikle Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül eden efsanelerde buna sıklıkla rastlanılır. Bu anlatılarda sis, bulut ve rüzgâr gibi hava olaylarının Türk askeri lehine etkili olduğu mesajı verilir. Bu tür hava olaylarının Türk askeri birliklerini koruduğu ve zaman zaman Türk askerlerinin düşman tarafından görülemeyecek şekilde etkili olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle düşman kuvvetlerinin çıkarma yaptıkları anlarda yoğun sis karşısında zorlandıkları, başarısız oldukları ve çıkarma harekâtlarını ertelemek zorunda kaldığını ifade eden anlatılar da mevcuttur. Örneğin Çanakkale Savaşları döneminde cephede Türk birliklerinin bulunduğu tarafa doğru taarruza geçen Norfolk taburunun bir bulut içine girerek kaybolduğu anlatılmaktadır. Yine Çanakkale savaşının anlatıldığı bir efsaneye göre, kara harekâtının çıkartma noktalarını sabitleme adına yapılan uygun sahillerin yakın noktalarına bağlanan şamandıraların esrarengiz biçimde yer değiştirdiği ve bunun neticesinde düşman askerlerinin yanlışlıkla uzak noktalara çıkartma yaptıkları anlatılmaktadır. Efsane mantığı içerisinde bunun ilahi bir yardımla olduğuna inanılmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 124-134).

Denizli'deki bir efsanede de rüzgârın Türk askerini koruduğu anlatılır. Efsaneye göre Yunanlar Bekilli taraflarına Büyük Menderes'in kenarına kadar gelmişler. Burada Bekilli ile Akkent Zeyve arasında bir yerde Selme Çavuş adında birisi değirmen işletiyormuş. Yunan askerleri gelip bunları Türk askerleri nerede, nerede saklanıyorlar diye sıkıştırmışlar. Değirmenciler de: "Çok yakındalar, şu anlarda gelebilirler" demişler. Tam o anda öyle bir rüzgâr çıkmış ki değirmenin üzerindeki kiremitler rüzgârın şiddetinden takır tukur sesler çıkarmaya başlamış. Bu gürültüyü duyan Yunan askerleri Türk askerleri geliyor diye kaçarak oradan uzaklaşmışlar ve buralardaki köylülere zarar verememişler (Türktaş, 2012, s. 308).

Aydın'ın Nazilli ilçesinde anlatılan bir efsanede rüzgâr din ulusunun kerametiyle estirilmektedir. Efsaneye göre, Nazilli'ye gelen Yunanlılar işgal ettikleri topraklara yerleştikten sonra Karadağ'a çıkıp yemek hazırlamak istediklerinde kuvvetli rüzgârlar çıkıyor ve buna engel oluyor. (Keser, 2017, s. 151).

4.2. Millî Mücadele Efsanelerinde Atalar Kültü

Atalar kültü, Türklerdeki kültlerin en önemlilerindedir. Atanın kutsanmasına dayanan Atalar kültü, atanın öldükten sonra üstün birtakım güçlerle donandığı ve bu sayede geride kalanlara yardım edebileceği inancından doğan korku ve saygının karışık olduğu bir kültür (Ocak, 1990, s. 12). Atanın ruhunu memnun etmek için kurban verilmesi, eşya ve mezarının kutsal sayılması, mezarın ziyaret edilmesi ve belirli zamanlarda ayin yapılması

gibi uygulamalar saygı ve korkunun işaretidir. Atalar kültürünün, Türkler arasında, veli kültürünün temelini atılmasında önemli rolü vardır. Atalar Kültü, İslam dininin kabul edilmesi ve tasavvuf düşüncesinin yayılmasında olduğu kadar, Tekke tasavvuf edebiyatı ürünlerinin meydana çıkmasında birinci derecede etkili olan “derviş-veli” tipinin oluşum zeminini hazırlamıştır (Arslan, Akarpınar, 2015, s. 348). Türkler, ataları için yaptıkları mezarlarda veya ataları için belirledikleri özel yerlerde atalarını düzenli olarak anmış ve onlara sitayişte bulunmuşlardır. Bunun için mezarlara önem vermiş, süslemiş ve bu çerçevede çeşitli pratikler sergilemişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Millî Mücadele, Türk'ün yeniden varoluş mücadelesidir. Resmî ve yerel askerî güçlerin mücadelesi Millî Mücadelenin maddî kısmını oluştururken diğer edebî ürünler gibi efsaneler de Millî Mücadelenin manevi kısmını oluşturmuş ve vatan toprağının kutsallığı düşüncesini somutlaştırarak inşa etmiştir. Resmî ve yerel askerî güçlerin mücadelesine destek vermek amacıyla, bu mücadelede birçok din ulusunun da kutsal vatan toprağı için zaman ve mekânlar arasında seyahat kerametiyle savaşa yardım ettiği anlatılır. Söz konusu din uluları, kadim Türklerdeki atanın yerini tutmuştur. Bu kerametlerin anlatıldığı efsaneler, vatan toprağının kutsallığını kültürel belleğin sürekliliğiyle Atalar kültürü ekseninde Millî Mücadelede devam ettirirler.

Millî Mücadele'yi konu edinen efsanelerdeki atalar kültürü, en çok bir din ulusunun keramet gösterip savaşta yardım etmesi şeklinde yer alır. Söz konusu din ulularının zaman ve mekânlar arası seyahat ederek Millî Mücadele'yi veren Türk halkına yardım ettiği sıklıkla işlenir. Bu efsanelerdeki atalar kültürü, ata ruhlarının Türk halkını yalnız bırakmayacağı ve koruyacağı inancı olarak belirginleşir. Bu inanç, Millî Mücadele'de ihtiyaç hissedilen manevî desteği ve gücü karşılamaktadır.

Anlatılan efsanelerde söz konusu din uluları türbelerindeki çeşitli savaş aletleriyle, sancaklarıyla, yeşil kıyafetleriyle Türk halkına savaşta yardım etmekte daha sonrada istirahatgâhları olan türbelerine geri dönmektedirler. Kurtuluş Savaşı'nda önemli roller üstlenen Afyonkarahisar'da bununla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Örneğin Afyonkarahisar'da Kırklar Makamı denilen türbedeki bir topuzun, Millî Mücadele'de mezarda yatan sahibi ile savaşa gittiği, savaşın sonunda ise yerine geri geldiği anlatılır. Günlerce içindeki deliklerden kırmızı kan sızdığı anlatılır. Topuzun harpte, mezarda yatan veli tarafından düşmanların başına vurulduğuna ve bu nedenle kan içinde kaldığına inanılır (Atakan, 2002, s. 6). Yine Afyonkarahisar'ın Erkmen bölgesinde, Hacı Baba'nın türbesinden kalkıp savaşa yardım ettiği, türbesindeki sancağın kandan ıslandığı, dahası türbeden de devamlı davul zurna seslerinin geldiği anlatılır (Alakuş, 2014, s. 91). Başka bir efsane Bolvadin'deki Abdülkadir Geylani-i Sani'nin türbesi ile ilgilidir. Savaş yıllarında Abdülkadir Geylani ve arkadaşlarının savaşa katıldığı, savaştan sonra türbeye döndükleri

anlatılmaktadır (Güldemir, 2008, s. 94). Başka bir Afyonkarahisar efsanesinde Baltalı Dede adlı bir velinin Kurtuluş Savaşında tek başına hücum edip düşmanı baltasıyla doğradığı anlatılır (Atakan, 2002, s. 3)

Isparta'da Veli Baba ile ilgili anlatılan efsaneye göre Veli Baba ve yanındakiler 29 Ağustos akşamı yeşil ışıklar içinde Kuru Dağı'nı aşarak Afyon'a gider. 30 Ağustos günü kazanılan Büyük Taarruz 'da Türk askerlerinin yanında uzun boylu, keçe fesli kurşun geçmez, kılıç kesmez askerler vardır (Göde, 2010, s.231). Yine Isparta'da buna benzer anlatılan bir efsaneye göre Sultan Dağları'na yaylaya çıkan biri kız dördü erkek beş kardeş koyunculukla uğraşmaktadır. Erkek kardeşlerinin çadırda olmadığı bir anda, çadırı basan eşkıyalar Sultan kıza kötülük ederler. Kardeşlerine kötülük edildiğini gören kardeşleri, eşkıyaların ardından giderek intikam almak isterler fakat hepsi de dağın çeşitli yerlerinde öldürülürler. Bu dağlarda bulunan beş ayrı zirvede bulunan yarıtlardan Türk İstiklal Savaşı sıralarında top atışlarının yapıldığına inanılmaktadır (Göde, 2010, s. 145).

Din ulusunun kurtuluş savaşında yardım etmesi ile ilgili Manisa'da da birçok efsane anlatılır. Örneğin bu efsanelerden birine göre Hâkî Baba, Yunan harbinde gece harbe gidip sabah gelirmiş, at sesleri duyulmuş ama at görünmemiş. Hâkî Baba ile ilgili anlatılan başka bir efsanede türbenin karşısında oturan bir teyzenin, türbenin kapısından beş, altı atlı gördüğü, bunların ellerinde mızraklarla koşarak çıktıklarını gördüğü anlatılır. Bu arada atlılardan birinin teyzenin yanına gelerek "Vatan elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" dediği rivayet edilir. Manisa'da Ayn-ı Ali Dede hakkında anlatılan efsaneye göre Çanakkale harbi sırasında türbesinden çıkarak Çanakkale harbine katılmış. Türbenin kubbesi açılmış, beyaz atına binmiş, uçarak beyazlar içinde harbe gitmiş. O sırada gökten nur yağıyormuş. Savaştan tekrar beyaz atıyla uçarak, beyazlar içinde geri dönmüş ve türbesine gitmiş. Yine Manisa'da anlatılan bir efsaneye göre, Yunan işgali sırasında bir adam sabah namazı için camiye gidiyormuş. Bir kalabalıkla karşılaşmış. Hepsi yeşil sarıklı, heybetli; önden giden siyah, yeşil, al sancakların ardından ney üfleyip kudüm vurarak ve kelime-i tevhit okuyarak yürüyorlarmış. Adam şaşırmış ve kim olduklarını sormuş. Onlarda Aynî Ali, Karaca Ahmet Sultan, Hâkî Baba ve Süt Dede olduklarını söylemişler. Ordu hücumu kalkıyor, biz de askerin yanında savaşmak için onların yanına gidiyoruz (Pehlivan, 2012, s. 238).

Atalar kültürünün veli tipine evrilmesine en iyi örnek Hızır'dır. Batı Anadolu'da anlatılan bazı efsanelerde Hızır'ın Millî Mücadelede Türk halkına yardım ettiği anlatılır. Bu efsanelerden biri Çanakkale'de anlatılır. Kurtuluş savaşı sırasında Maydos'ta gece vakti deniz kıyısında uzun boylu, beyaz sakallı bir zatın, deniz üzerinde yürüyerek geldiği fark edilir. Selam verip, bazı şeyler söyler. Çamburnu'na doğru yürümeye başlar ve her adımda, büyük bir mesafe kat eder. Bu arada da Allah'ın isimlerini zikretmektedir. Gelen zatın, Hızır olduğu anlaşılır (Yılmaz, 2015, s. 69).

Batı Anadolu'da anlatılan efsanelerde, din ulularını askerlere yardım ettikleri, yaralıların, ihtiyaç hissedenlerin yardımına koştukları sıklıkla anlatılır. Örneğin Çanakkale'de anlatılan bir efsanede yaralanan bir askerın boğazdan geçirilerek Çanakkale'deki hastaneye ulaştırılması sürecindeki olağanüstü durumlar anlatılmaktadır. Anlatıya göre yaralı asker boğazdan bir tekne ile karşı tarafa geçirilmelidir. Fakat hava durumunun elverişsiz olması ve buna bağılı olarak boğazın dalgalı olmasından dolayı yaralı asker karşı tarafa geçirilemez. Hızır olduğı anlaşılan bir zât gelir ve orada bulunan sandalcıya “yaralı askeri alarak hep beraber boğazın karşı yakasına geçmesini” söyler. Sandal boğaza doğru açıldığında hava berraklaşır, denizdeki dalgalanma durur ve sağ salim boğazı geçerler (Yılmaz, 2015, s. 74).

Çanakkale Kaşıkçı Dede ve Lâdikli Ahmet Ağa başlıklı anlatıda Çanakkale Savaşları esnasında cepheye sevk edilen birliğin, yolda susması ve yaşlı bir ihtiyar tarafından kendilerine su ikram edilmesi ile başlayan mucizevi olaylar zinciri anlatılmaktadır. Bir testi su ile koca bir birliğin su ihtiyacı karşılanmıştır. Aynı sudan matarasına dolduran Lâdikli Ahmet, Kaşıkçı Dede'nin tavsiyesi üzerine, cephede yaralandığı vakit yarasına matarasında kalan sudan döker ve yarası hemen iyileşir. İkinci kez yaralanan Lâdikli Ahmet cepheden ayrılırken Kaşıkçı Dede'yi görmek için Kilitbahir köyüne gider ve orada köylülerden birine kendisini sorduğunda Kaşıkçı Dede'nin çok uzun yıllar önce ölmüş biri olduğunu söylerler ve Lâdikli Ahmet'e mezarını gösterirler (Yılmaz, 2015, s. 103).

Çanakkale Pamuk Osman başlıklı anlatıda Çanakkale Savaşlarının zor ve çetin günlerinde siperde savaşılan askerlerin yaşadığı esrarengiz bir olay anlatılmaktadır. Efsaneye göre askerlerin siperde savaştığı esnada yanlarında nurani bir zat belirir. Düşman kurşunlarının yağmur gibi yağdığı o anlarda hiçbir kurşun bu zata isabet etmez. Bu din ulusu sırtında taşıdığı heybeden askerlere ekmek dağıtıyor; fakat onlarca askere ekmek verdiği halde heybesindeki ekmekler tükenmiyor (Yılmaz, 2015, s. 106-108)

Denizli'de Kurtuluş Savaşı yıllarında cephede savaşırken yaralanmış ve savaşın bitiminden sonra köyüne dönen Recep Çavuş ile ilgili bir efsane anlatılır. Recep Çavuş köye dönünce Eşe Aba adlı bir kadını her gördüğünde ona deli diye takılmış. Eşe Aba da: “Recep, benim canımı sıkma, sonra kötü olur. Hem senin bana borcun var” diye çıkışmış. O da: “Benim sana ne borcum olacak deli” diye alay edermiş onunla. Yine bir gün böyle bir atışmadan sonra Eşe Aba: “Sen Çanakkale'de filan cephede şu şekilde vurulmadın mı? Vurulunca köprüünün altına düşmedin mi? Düşünce de su su diye yalvarırken birisi kırmızı tasta sana su getirmedi mi? İşte o suyu getiren bendim” demiş. Bunları duyunca Recep Çavuş kendisine su veren kadının yüzünü hatırlamış ve onun Eşe Aba olduğuna ikna olmuş (Türktaş, 2012, s. 233).

Daha önce açıklandığı üzere Türkler ataları öldükten sonra onların mezarlarını da kutsal kabul etmiş ve törenlerini bu mekânların yanında icra etmişlerdir. Bu kutsal mekânlara zarar vermek, etrafında ruhu rahatsız edecek davranışlarda bulunmak kesinlikle yasaktı. Ata kültü veli kültürüne evrilince ata mekânları da türbelere dönüşür. Anadolu'nun her yerinde bu türbelere saygı gösterilir ve çeşitli törenler, toylar, toplanmalar bu türbelerin etrafında gerçekleştirilir. Türk dünyasındaki birçok efsanede bu türbelere zarar verenlerin, içinde veya etrafında uygunsuz davrananların din ulusunun kerametiyle cezalandırıldığı anlatılır. Bu kerametlerden sonra halk din ulusunun rahatsız edilmemesi gerektiğine, kutsala dokunulmamasına gerektiğine inanır. Millî Mücadeleyi konu edinen efsanelerin bazılarında, bu kutsal mekânlara işgalci askerler dokununca, türbenin sahibi din ulusu işgalcileri cezalandırır. Manisa'nın Alaşehir ilçesinde Şeyh Sinan hazretleriyle ilgili böyle bir efsane anlatılır. Yunanlılar buraları işgal ettiklerinde her tarafa askerlerini nöbetçi olarak dikmişler. Yunan askerlerinden biri Şeyh Sinan hazretlerinin bulunduğu alana girmiş ve Şeyh Sinan hazretlerinin türbesine doğru küçük abdestini yapmaya başlamış. Tam bu esnada Yunan askeri çarpılmış ve olduğu yere düşmüş bir daha da kalkamamış (Türkmen, 2017, s. 129).

Afyonkarahisar'da anlatılan bir efsaneye göre, Kurtuluş Savaşı sırasında Türk askeri, Yunan askerini Kocatepe'den Erkmen'e oradan Karatepe'ye doğru kovalarken bir kargaşa olur. Bu kargaşada Türk askeri kayıp verir. Bu kargaşadan faydalanan Yunan askeri Erkmen'e gelir ve köyü işgal eder. Bayramatış, Buharönü ve Değirmenönü semtlerini işgal eder. Küçük küçük evlerin yanındaki ihtişamlı yapıyı gören Yunan askeri camdan bakınca Hacı Baba Türbesi'ni görürler. Oranın Türkler için anlamlı olduğunu bildikleri için General askerlerine "Çıkın, yığın burayı!" diye emir verir. General'in emri ile türbeyi yıkmak için çıkan askerlerin hepsi çarpılır ve kaybolur. Kalan askerlerde "Burada küçük küçük boylu, sivri sivri şapkalı ufak ufak askerler var biz yaklaşmıyoruz." deyip kaçarlar. (Alakuş, 2014, s. 91).

Atalar kültü ile ilintili olan bir diğer kült "Kesikbaş" kültürüdür. Kesikbaş kültü bir mücadelede başı kesilen kahramanın ya da gövdeden ayrılan bir başın etrafında gelişen bir kültürdür. Kesikbaş kültü, Türklerin atalar kültü, demir kültü, ocak kültü gibi güçlü kültürlerinin aksine ikincil kültürlerden birisi olarak karşımıza çıkar. Muhtemelen diğer kültür ve medeniyetlerin etkisiyle sonradan şekillenmiş ve çeşitli sebeplerle Türk toplum hayatı içerisinde yer bulmuş kültürlerdendir. Anadolu coğrafyasına nispetle Türkistan coğrafyasında kültürün daha zayıf örneklerinin tespit edilmesi, onun kadim kültürlerden olmadığına başka bir göstergesidir (Peker, 2015, s. 227). Kesikbaş anlatmalarının Türk belleğinde yer almasının esas kaynağı Alevi ve Bektaşî kültüründe önemli bir yeri olan ve Kerbela olayı olarak da bilinen Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini içeren Kesikbaş anlatmalarıdır (Ocak, 1989, s. 27-33).

Kesikbaş kültürünü, atalar kültürü ile özdeşleştirmemizin nedeni Kesikbaşların ata olarak kabul edilen din uluları olmalarıdır. Batı Anadolu'da Millî Mücadeleyi konu edinen birçok efsanedeki savaş esnasında başı kesilen bir şehidin savaşa nasıl devam ettiği olağanüstülüklerle anlatılır. Örneğin Afyonkarahisar'da anlatıldığına göre düşmanla harp sırasında Murat Dedenin kellesini bedeninden ayırırlar. Murat Dede bir süre kellesi elinde düşmanla savaşmaya devam eder. Yere yığıldığında ise yarasından sıcak ve soğuk su kaynamaya başlar. Yarasından kaynayan bu su ile yıkanarak defnedilir (Yakın, 2017, s. 80). Yine Afyonkarahisar ile ilgili anlatılan bir efsanede Kırklar Makamında yatan zatın başını kestikleri, onun da başını koltuğunun altına alıp elindeki topuzla Afyon kurtuluncaya kadar savaşmaya devam ettiği anlatılır (Alakuş, 2014, s. 94).

Benzer efsaneler Isparta'da da anlatılır. Efsaneye göre Çetince Kasabasının bulunduğu mevkide yapılan savaş sırasında Âşık Dede kellesini koltuğuna alıp düşmanlarla savaşır ve onları bozguna uğratar (Göde, 2010, s.121). Isparta'da Kurtuluş Savaşına katılan Fethi Bey, büyük yararlılıklar gösterir. Savaşta kopan kellesini koltuğunun altına alarak savaşmaya devam eder. Yedi arkadaşıyla birlikte savaşarak Isparta'ya kadar gelir (Göde, 2010, s. 209). Aydın'ın Nazilli ilçesinde de aynı motife efsanelerde rastlanılır. Anlatıya göre Seyrat Dede savaş zamanında şehit olmuş, oradan kellesini koltuğunun altına almış, koşuyormuş: "şehide bak, şehide bak gidiyor" demişler (Keser, 2017, s. 143).

SONUÇ

Batı Anadolu, Kurtuluş Savaşı'nda en çetin mücadelelerin yaşandığı bölgedir. Bölge halkının vatan müdafaasında gösterdiği gayret, birçok edebî türde farklı yönleriyle işlenmiştir. Resmî ve yerel güçlerin mücadelesi Kurtuluş Savaşı'nın maddi yönünü oluştururken hem mücadele esnasında hem de sonrasında ortaya konulan söz konusu edebî türler, mücadelenin manevi boyutunu oluşturmuştur. Halk edebiyatının en önemli türlerinden olan efsanelerde de Millî Mücadele birbirinden farklı yönleriyle işlenmiştir.

Mitik bilincin evrilmesiyle oluşan efsaneler, konularını işlerken milletlerin kültürel belleklerinden hatırlama figürleri barındırırlar. Batı Anadolu'daki Millî Mücadeleyi anlamlı kılmak için savaşı konu edinen birçok efsanede, binlerce yıllık evren tasarımının belleğini içeren kültürel yer verilir. Millî Mücadele sırasında Batı Anadolu'daki savaştaki galibiyetleri anlatan efsanelerdeki olağanüstülüklerin birçoğu, kadim Türklerdeki Yer-Su ve Atalar kültürü ile ilgilidir. Kültürel belleğin sürekliliğiyle hatırlanan kültürler, eski ve şu an arasında bir bağ kurar. Böylelikle kadim Türklerin toprak, yer, su, dağ, ata gibi kültürleri kutsal vatan toprağının müdafaası için yeniden işlenir. Eski Türklerin kendilerine yardım ettiklerine inandıkları ve kutsal ruhlar olarak kabul ettikleri Yer-Su ile ata ruhlarının, bu sefer Millî Mücadele'de Türk halkına yardım ettiğine inanılır. Kültürel belleğin sürekliliğiyle bu

efsanelerde yer alan söz konusu kùltler, Millî Mücadelenin manevi kısmını oluşturmuş ve vatan toprağının kutsallığı düşüncesini somutlaştırarak inşa etmiştir.

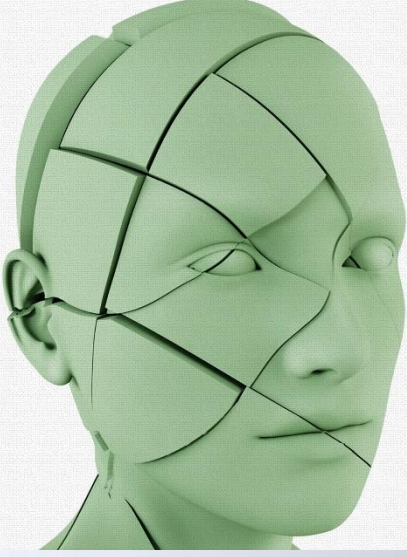
KAYNAKÇA

- Acar, Hakan, (2013). *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alakuş, Elif, (2014), *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler Derleme-İnceleme-Metinler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alekseyev, Nikolay Alekseyeviç. (2013). *Türk Dilli Sibiryalı Halklarının Şamanizmi*. (Çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Arslan, Mustafa. (2005). "Türk Destanlarında Evren Tasarımı", *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s. 65-75
- Arslan, Mustafa, Bahar Akarpınar. (2015). "Tekke-Tasavvuf Edebiyatı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, s.345-398.
- Artun, Erman (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler, Motifler, kavramlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atakan, Asiye. (2002). *Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atlı, İbrahim. (2012). *Çan Yöresi Efsanelerinin Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydınöğlü, Burcu. (2005). *Tire Merkezinde Halk İnanışları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayverdi, İlhan. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bascom, William R. (2006). "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar". (Çev.: R. Nur Aktaş, vd.). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, Ankara: Geleneksel Yayınları, s.113-133.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çay, Abdulhaluk Mehmet. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çelepi, Mehmet Surur. (2015). "Teke Yöresi Efsanelerinin Yaratılma Estetiği". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı: 4/3 2015 s. 1166-1187.
- Çelepi, Mehmet Surur. (2017). *Türk Kültür Evreninde Toy-Denizli Örneği*. Konya: Kömen Yayınları.

- Demirtaş, Sezai. (2013). *Savaş ve Fetih Olguları Bağlamında Anadolu Sahası Türk Efsaneleri Üzerine İncelemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Divitçioğlu, Sencer. (2000). *Kök Türkler, Kut, Küç, Ülüğ*. İstanbul: YKY.
- Eliade, Mircea. (2014). *Şamanizm*, (Çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergun, Pervin. (2010). "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü". *Millî Folklor*. Sayı 87. s.113-122
- Esin, Emel. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Göde, Halil Altay. (2010). *Isparta Efsaneleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Güldemir, Münevver Karanfil (2008). *Afyon Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Gülşen, Hacer. (2008). "Millî Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız". *İlmî Araştırmalar*. Sayı 25, s.85-96.
- Harva, Uno. (2014). *Altay Panteonu (mitler, ritüeller, inançlar ve Tanrılar)*. (Çev.: Ömer Suveren), İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, Abdülkadir. (2015). *Tarihte ve Bugün Şamanizm- Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Keser, Alper, (2017), *Nazilli Bölgesi Efsane ve Memoratları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, Fuad. (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Luth, Max. (2006). "Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı". (Çev. Sevgül Sönmez). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Ankara: Geleneksel Yayınları, s.220-222.
- L'vovo, Eleonara L'vovna, vd. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri I- Kâinat ve Zaman, Nesnelere Dünyası*. (Çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1990). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara.
- Osan, Mustafa. (2006). *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ögel, Bahaeddin. (1989). *Türk Mitolojisi I (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önal, Mehmet Naci. (2005). *Muğla Efsaneleri (Araştırma-inceleme)*. Muğla: Muğla Üniversitesi yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis. (1995). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Özarıslan, Metin. (2003). "Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü". *Türkbilig*. Sayı 5. s.94-102.
- Pehlivan, Gürol. (2012). *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*. Manisa: İl Özel İdaresi Yayını.
- Peker, Selçuk. (2015). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Potapov, Leonid Pavloviç. (2012). *Altay Şamanizmi*. (Çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Rohrich, Lutz. (2006). "Halk Anlatısı Araştırmasında Anlam Arayışı". *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Ankara: Geleneksel Yayınları. s.153-162.
- Roux, Jean-Paul. (1998). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev. Aykut Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Sakaođlu, Saim. (2009). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Seyidoğlu, Bilge. (1985). *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme)*. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tanyu, Hikmet. (1973). *Dinler Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Taş, İsmail. (2011). *Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji*. Konya: Kömen Yayınları.
- Türkçe Sözlük (2005), Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmen, Osman (2017). *Alaşehir Yöresindeki Efsane Ve Memoratlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türktaş, Mevlüt Metin. (2012). *Denizli Efsaneleri*. Doktora Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yürük, Yaşar. (2018). *İzmir Efsaneleri*. İzmir: Yakın Yayınları.
- Yakın, Salih. (2017). *Kütahya Efsaneleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Dursun. (1998). "Coğrafyadan Vatana Geçiş Ve Vatan İle Göç Ediş Problemi". *Türk Bitiđi Araştırma-İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, Bora. (2015). *Çanakkale Savaşları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRK BİLİMKURGU
EDEBİYATI
VE ARKETİPLER
DR. VELİ UĞUR

ZEYNÎ EFENDİ'NİN
ENVÂRÜ'L HÜDÂ'SI
ÜZERİNE
DİL İNCELEMESİ

MURTADHA S. NAJMUDEEN

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı
Halit Ziya Hikâyeciliğinde
Renklerin Dili

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

